

Андрос Мирослав Євгенійович

старший викладач,

кафедра відкритих освітніх систем та інформаційно-комунікаційних технологій,

ДЗВО «Університет менеджменту освіти»,

м. Київ, Україна

andros@uem.edu.ua

ФЕНОМЕН ТЬЮТОРСТВА В СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ВІТЧИЗНЯНИХ РЕАЛІЯХ

Анотація. У статті представлено розуміння нового суб'єкта освітнього процесу – викладача-тьютора дистанційного (змішаного) навчання в сучасних українських освітніх реаліях. Розкривається місце, роль та функції тьютора в дистанційному (змішаному) навчанні. Визначаються основні вимоги до підготовки та навчання тьютора, з урахуванням інформаційно-комунікаційного (цифрового) компонента підготовки, аналізуються основні технології дистанційного навчання.

Ключові слова: тьютор дистанційного навчання, технології дистанційного (змішаного) навчання, інформаційно-цифрова компетентність, системи управління навчанням.

Annotation. The article presents an understanding of a new subject of the educational process - a teacher-tutor of distance (mixed) learning in modern Ukrainian educational realities. The place, role and functions of the tutor in distance (mixed) education are revealed. The main requirements for the training and training of a tutor are determined, taking into account the information and communication (digital) component of training, the main technologies of distance learning are analyzed.

Key words: distance learning tutor, distance (mixed) learning technologies, information and digital competence, learning management systems.

Актуальність проблеми дослідження. На сучасному етапі розвитку освіти надзвичайно актуальним постає питання побудови тьюторської системи освітнього процесу, використання якої виступає одним з найбільш ефективних способів вирішення проблеми забезпечення якості освіти.

Звичайно, в даному випадку, будемо говорити про виклики, що постали в глобалізованому світі (частиною якого є держава Україна) за підсумками соціального дистанціювання, як наслідку поширення коронавірусних обмежень, та драматичних подій у вітчизняному освітньому просторі ситуації воєнного стану. Дистанційна форма здобуття освіти певний період часу залишалась (а в умовах воєнного стану в певних регіонах України залишається) основною інституційною формою здобуття освіти [1]. «Масова дистанційна форма здобуття освіти вперше в історії України (на тривалий період) замінила звичну та зрозумілу суспільству очну форму навчання»[2]. Не зважаючи на існування певних нормативно-правових документів, що регламентують існування та запровадження дистанційного навчання в закладах освіти, весною 2020 року українська система освіти опинилась в ситуації невизначеності. З чим це було пов'язано і чому так сталося, – про це і буде йти мова у викладі даного матеріалу.

Мета роботи – розкрити та проаналізувати сучасний стан побудови освітнього процесу в українській реальності з використанням технологій дистанційного (змішаного) навчання та визначити в ньому місце, роль та функції викладача-тьютора.

Виклад основного матеріалу. Ситуація в українському освітньому просторі, що склалася в наслідок перманентних локдаунів та карантинних обмежень, отримала додаткові виклики, пов'язані з трагічними подіями зовнішньої збройної агресії. Певним чином, система вітчизняної освіти (станом на початок 2022 року) вже отримала нові технологічні зрушення (програмне забезпечення вітчизняного виробника), оновлене (або кардинально нове) нормативно-правове забезпечення та значно вищий рівень інформаційно-комунікаційної (цифрової) компетентності всіх учасників освітнього процесу

порівняно з весною 2020 року. Що ж засвідчили події на початку розгортання критичних обмежень соціального дистанціювання весною 2020 року?

В першу чергу, мала місце технологічна неготовність суб'єктів освітнього процесу, про що йшлося ще в стратегічному дослідженні Українського інституту майбутнього (неохопленість мережою Інтернет, технічна недосконалість, або відсутність складного комп'ютерного обладнання в закладах освіти і т.п.) [3]. По-друге, психологічна неготовність та педагогічна і цифрова некомпетентність як адміністративно-управлінського персоналу закладів освіти, так і педагогів, до використання єдиної форми здобуття освіти, що залишилась доступною – дистанційної (або, хоча б певних технологій дистанційного навчання). Звичайно, окрема розмова про готовність до нової форми освітньої взаємодії (як психологічна, так і технологічна) здобувачів освіти. Ситуація була, в повному розумінні, стресовою. Надзвичайно складно та з величезною кількістю помилок відбувалось намагання підтримувати освітній процес хоч якимось чином.

Що, в першу чергу намагались зробити освітяни? Це намагання використати існуючі, часом зовсім незрозумілі, *технології дистанційного навчання*, – і, таким чином, намагання перевести формат очно-урочної взаємодії із здобувачами освіти в дистанційний формат. В першу чергу, відбувалося освоєння певних веб-ресурсів, що дозволяють проводити заняття в онлайн форматі (вебінарні платформи типу Skype, Google Meet, ZOOM, Jitsi Meet, Microsoft Teams, Big Blue Button і т.п.). Крім цього, для миттєвого обміну інформацією використовувались деякі меседжери, по типу: Viber, Messenger Facebook, Telegram, WhatsApp. Найбільш підготовлені з усіх точок зору заклади освіти (технологічному, цифровому, кадровому, психологічному) використовували для об'єднання всіх освітніх зусиль сервіси платформи Google Workspace for Education (в першу чергу, сервіс Google Classroom), або, зовсім нечасто, можливості платформи Microsoft Office 365. Крім цього, на державному рівні, були намагання використовувати відеозаписи класичних уроків викладачами-предметниками через демонстрацію засобами телемережі.

Знов таки, відразу окреслилась проблема, – після переведення телемережі України з аналогового (ефірного) формату у цифровий формат, – деякі регіони країни залишились без доступу до державних каналів телебачення.

В Україні в 2020 році (і станом на 2024 рік) так і не відбулося впровадження єдиної національної платформи дистанційного навчання. Були і є, рекомендовані МОН України до використання в закладах повної загальної середньої освіти певні веб-платформи (управління дистанційним навчанням) власне українського виробника: «Classtime», «Класна оцінка», «Мій клас», «Єдина школа», «Нові знання – NZ», «Всеукраїнська школа онлайн (5-11 класи)». Кожен заклад освіти в Україні має автономію та приймає рішення щодо придбання, розгортання, наповнення та підтримання будь-якої системи управління навчанням (СУН-LMS), що ліцензована МОН України. На сьогоднішній момент, підкреслимо, **національної платформи дистанційного навчання в Україні не існує.**

Краще виглядає ситуація для закладів вищої та післядипломної освіти, де вже значний час (наприклад, в ДЗВО «Університет менеджменту освіти») використовуються різні платформи дистанційного навчання (по типу “Веб-клас ХПІ”, LMS MOODLE, LMS E-Front, MS Office 365, Google Workspace for Education (попередні назви *G Suite* та *Google Apps for Work*) як на рівні магістерської підготовки, так для забезпечення проведення дистанційних етапів курсів підвищення кваліфікації.

Зазначені вище веб-платформи управління навчанням є системами, за допомогою яких науково-педагогічний, педагогічний персонал закладів освіти всіх рівнів **навчає здобувачів освіти з використанням дистанційної форми здобуття освіти.**

Не потрібно забувати, що існує певне коло вітчизняних веб-платформ управління навчанням, що забезпечують **онлайн освітній процес для тих, хто навчає** (за принципом – «освіта протягом усього життя»).

Науково-педагогічний, педагогічний, методичний, адміністративно-управлінський персонал закладів освіти в Україні (враховуючи постанову КМУ

«Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників») [5] має можливість навчатися, підвищувати свій професійний рівень, розширювати коло своїх компетенцій, використовуючи декілька потужних вітчизняних освітніх веб-платформ масових відкритих онлайн курсів, що мають модулі «Освітні вебінари» та «Підвищення кваліфікації» (деякі з них: «Educatin ERA», «Prometheus», «ВСЕОСВІТА», «На Урок», «Український відкритий університет післядипломної освіти» (УВУПО). Крім цього, використовуючи веб-платформу «Український центр оцінювання якості освіти», освітяни мають можливість здійснити **«Сертифікацію педагогічних працівників»**, – зовнішнє оцінювання професійних компетентностей педагогічного працівника, що здійснюється шляхом незалежного тестування, самооцінювання та вивчення практичного досвіду роботи, що відбувається **виключно на добровільних засадах**. Поки що це – пілотний проект МОН України, але перспективний з точки зору мотивації до саморозвитку та вдосконалення педагогічного персоналу закладів освіти, включаючи актуальне питання підготовки **тьютора-викладача, організатора дистанційного навчання**. На превеликий жаль, зазначена категорія педагогічних працівників, не була унормована в Положенні «Про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти» [6], не згадуючи вже про, досить застаріле в сучасних умовах, Положення про дистанційне навчання 2013 року [7]. Відкритим залишається питання створення «Положення про дистанційну форму здобуття вищої освіти», або іншого нормативно-правового документу, що унормовує використання хоча б технологій дистанційного навчання в закладах вищої освіти та роль і функції тьютора-викладача у цьому процесі.

У Положенні 2013 року під дистанційним навчанням розуміється «індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [7]. У

Положенні 2020 року «дистанційне навчання – організація освітнього процесу (за дистанційною формою здобуття освіти або шляхом використання технологій дистанційного навчання в різних формах здобуття освіти) в умовах віддаленості один від одного його учасників та їх опосередкованої взаємодії в освітньому середовищі, яке функціонує на базі сучасних освітніх, інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій» [6]. У зазначеному Положенні, в декількох пунктах зазначено, що вчителі «організують дистанційне навчання», але вчителі не тільки організують, але і реалізують дистанційне навчання. Організувати дистанційне навчання може, наприклад, Центр дистанційних технологій, який може бути створено у школі відповідно до Положення 2020 року (реєструє на платформі, надсилає запрошення на конференції, консультує учасників). Оплата працівників цього Центру, вимоги до кваліфікації також регламентуються іншими нормативними положеннями, але не є цілком зрозумілими. Залишаються поза увагою можливості створення дистанційних курсів і використання їх іншими вчителями, наприклад, тьюторство. Тьютор може не витратити час на створення уроків, а лише надавати консультативну підтримку [2].

Потрібно розуміти, що, дійсно, розгортання та підтримання повноцінної системи дистанційного навчання в закладі освіти – це цілий комплекс технологій розвитку і вдосконалення різних складових освітнього процесу, що використовуються у взаємозв'язку та взаємовпливі. Спільна дія цих технологій має дуже складний і гнучкий характер. Вона не може бути забезпечена просто сумою технологій. Специфіка полягає в тому, що технології підключаються до процесу в потрібний час за результатами спостереження навчального процесу викладачем [4].

Формальне навчання переживає кризу мотивації. На сьогодні маємо розуміти, що повернення до класичної, класно-урочної системи освіти у світі, і в Україні, не виключення, не станеться. Відбудеться перехід до *змішаної форми здобуття освіти*. Моделей змішаного навчання існує декілька, всі вони, здебільшого в західних освітніх практиках, вже реалізовані, – це поєднання у

різних проявах (педагогічних та технологічних) систем очного, дистанційного та проєктного навчання, своєрідне поєднання онлайн та офлайн-навчання у один ланцюжок, що творить «навчальний досвід» здобувача освіти та самодостатній логічний курс чи предмет.

Можна по різному реагувати на даність, що йде у фарватері побудови інформаційного суспільства (суспільства, що орієнтується не на матеріальне виробництво, а на виробництво знання), але маємо якимось чином реагувати на ці виклики.

Глобальна проблема – важко передбачити, що буде актуальним через п'ять-десять років з токи зору побудови освітнього процесу, які професії та практичні навички людини будуть викликати найбільший попит. Виходячи із цієї дилеми, освітянам критично важливо зорієнтуватися, яким чином будувати освітній процес, використовуючи які технологічні методики – навчати. Стати на один рівень із здобувачем освіти: говорити, думати та співпрацювати зрозумілою мовою для всіх учасників освітнього процесу, – педагогічній та високотехнологічній.

Цифрові технології дозволяють зробити процес навчання цікавим, мобільним та індивідуальним. При цьому технології не замінюють педагога, викладача, а доповнюють його. Таким освітнім заходам властиві адаптивність, керованість, інтерактивність, поєднання індивідуальної та групової роботи, часова необмеженість навчання [4]. Досить швидко (можливо, найближчі рік-два) здобувачі освіти звикнуть до того, що електронний асистент (наприклад, чат-бот) повідомить ТЬЮТОРУ, що вони недостатньо ретельно займалися, а «брейн-тренер» буде сперечатися з «лайфстайл-тренером» про розподіл навантажень. Тобто, говоримо про використання нейромереж та штучного інтелекту, що на сьогоднішній день досить швидко навчається та адаптується до здійснення не лише ефективного пошуку та структурування інформації, а і до аналізу, що було властиво до сьогоднішнього моменту лише людському інтелекту.

В першу чергу, дана трансформація має стосуватися докорінного перегляду перепідготовки та підвищення кваліфікації адміністративно-управлінського та педагогічного персоналу щодо розвитку, або навіть формування, інформаційно-комунікаційної (цифрової) компетентності. Під даним поняттям ми розуміємо *здатність і готовність на основі динамічної комбінації знань, умінь та практичних навичок використовувати інформаційні технології, передусім ІКТ та електронні освітні ресурси, для підтримки професійної діяльності з управління та освітнього процесу в закладі, в тому числі в умовах організації дистанційного навчання [9]*. По-друге, має реалізуватися підготовка та навчання нової формації як управлінського персоналу закладів освіти усіх рівнів, так педагогічного персоналу, який і буде реалізовувати політику запровадження та реалізації нових форм здобуття освіти. Мова має йти на державному рівні про підготовку нового типу викладача (можливо, навіть, унормованість **нового державного стандарту**) – **викладача-тьютора**. Крім цього, – продовження вдосконалення процесу підготовки фахівців спеціальності 015 «Професійна освіта (Цифрові технології)».

Тьютор (від англ. Tutor – учитель) – фахівець дистанційного навчання, який веде індивідуальні або групові заняття із здобувачами освіти, репетитор, наставник. Тьютор – ключова фігура в дистанційному навчанні, яка відповідає за проведення занять зі здобувачами освіти. Такими є найбільш поширені визначення в західному освітньому середовищі.

Аналізуючи досвід зарубіжних закладів вищої освіти, можна бачити, що в більшості випадків розробник освітнього курсу і тьютор – одна і та ж особа. Багато досвідчених викладачів закладів вищої освіти віддають перевагу при проведенні занять зі студентами денної форми навчання, використанню технологій дистанційного навчання. В університетах, тьютори, – це помічники викладача, здебільшого аспіранти або старші студенти.

Разом з тим, можуть бути понятійні аналоги по типу тренер з майнд-фітнесу, цифровий куратор, інструктор, едвайсер, коуч, фасилітатор, ментор,

андрагог-куратор, організатор проектного навчання, розробник освітніх траєкторій. Це все – професії майбутніх п'яти-десяти років, вони вже приходять в практику українських закладів освіти, адаптуючись із західних педагогічних методик.

Найбільш важливі функції та ролі, що мають бути притаманні **сучасному тьютору дистанційного навчання**: спостерігач, тренер, режисер, модератор, наставник, експерт, технолог, фасилітатор, менеджер, консультант, мотиватор, дослідник. Враховуючи такий широкий спектр характеристик, по суті, одного професіонала, – від цього має відштовхуватись побудова системи підготовки спеціаліста даного профілю, або докорінна перепідготовка фахового педагога.

Модель формування компетентностей сучасного викладача-тьютора можна проілюструвати наступним малюнком.

Рис. 1. Модель формування компетентностей сучасного викладача-тьютора

Як бачимо, компетентності викладача-тьютора – багатоаспектний комплекс, що має поєднувати, на перший погляд, різновекторні напрямки професійної діяльності. Але, в умовах сьогодення, цей різноплановий напрям освітньої діяльності стає ключовим. Враховуючи зазначені специфічні

компетентності в побудові нової схеми підготовки сучасного викладача-тьютора, мабуть будуть і нові, специфічні вимоги до **професійного відбору**: мають бути певні складові готовності до нової професії – цифрові, педагогічні, психологічні та фізіологічні, в тому числі. Адже дистанційне навчання відрізняється від традиційного за критеріями різності сприймання та сприйняття. Сприймання в традиційній педагогіці – чуттєве осягнення предметів та явищ дійсності в сукупності притаманних їм властивостей та особливостей при безпосередній їх дії на органи чуття (зір, слух, тактильні відчуття). Сприймання стосується скоріше когнітивних процесів, сприйняття є їх результатом. Сприймання матеріалу під час класичного класно-урочного викладання відбувається у більшості людей однаково (від народження у людини єдиний набір сенсорних каналів: чуємо, бачимо, смак, нюх, тактильне відчуття), а от сприйняття залежить від ціннісно-сміслових установок життєвого досвіду конкретної особистості. Так от, під час дистанційного навчання змінюється орієнтація сприйняття, тобто результату освітнього процесу: просування по освітній траєкторії здійснюється у віртуальній реальності, що, здебільшого, відрізняється від реальної взаємодії, як щодо відчуттів, так і щодо результатів. Ми маємо тривалий «перекос» у тілесно-орієнтованому спілкуванні. І цей факт потрібно враховувати під час підготовки викладача-тьютора, який здебільшого буде спілкуватися віртуально, весь час перебуваючи у стресогенній ситуації, нетиповій для поведінки звичайного викладача, педагога.

Необхідно згадати і **специфічні функції викладача-тьютора дистанційного (змішаного навчання)**:

- *консультативна функція*, що реалізується у проведенні групових та індивідуальних консультативних занять зі здобувачами освіти, у допомозі слухачеві в упорядкуванні програми проходження курсу та отриманні освіти взагалі, у стеженні за виконанням навчального плану;

- *менеджерська функція*, що відтворюється в упорядкуванні загального та індивідуального графіка освітнього процесу з навчального курсу, за яким він

працює з групою, організації проведення групових занять здобувачів освіти, рекомендаціях щодо набору та формування груп здобувачів освіти, керівництві та мотивації здобувачів освіти;

- *фасилітативна (підтримувальна) функція*, що виявляється в налагодженні та підтримці інформаційних зв'язків і взаємодії між здобувачами освіти та іншими учасниками дистанційного освітнього процесу, урегулюванні різних проблем, розв'язанні конфліктів, адаптації здобувачів освіти до нової форми здобуття освіти.

Виконання цих функцій потребує певних знань і вмінь, формування яких не передбачено змістом традиційної підготовки викладача і особистісних якостей, що сьогодні не мають підтримки у процесі становлення викладача як професіонала.

Функціональне поле діяльності тьютора виявило наступні напрямки: інформативний, організаційний, комунікаційний, адміністративний (контролюючий) і творчий.

Таким чином, найбільш доречним виступає наступне визначення поняття **«тьютор»**: *нова спеціалізація професійно-педагогічної діяльності викладача, що виникає і функціонально реалізується у принципово нових умовах організації освітнього процесу та створюються внаслідок використання нових інформаційно-комунікаційних (цифрових) освітніх технологій.*

Головна роль викладача-тьютора – розробник навчальних середовищ (веб-середовищ на LMS-платформах). **Друга головна роль викладача-тьютора** – практик дисципліни.

Обов'язки тьютора на етапі створення та розвитку дистанційного курсу (на прикладі закладу вищої освіти):

- Знайомство з матеріалом навчального курсу (якщо він не автором курсу).

- Отримання загальної характеристики перспективних студентів, вивчення їх навчальних потреб, мети освітньої діяльності та інших подробиць.

- Вивчення принципів та методів дистанційного навчання, вивчаючи літературу та беручи участь у семінарах та вебінарах з обміну досвідом.

Обов'язки тьютора під час освітнього процесу:

- координація чисельності студентів, передача розкладу, дотримання процедурних вимог;

- якщо можливо, встановлення контактів зі студентами до початку навчальної сесії, ідентифікація визначень, питань та встановлення особистого зв'язку зі студентами;

- отримання документу та відмітка його у відповідній базі даних;

- можлива підготовка простіших навчальних матеріалів з метою ознайомлення студентів, наприклад, моделі відповідей, копії робіт студентів, що отримали найвищий заліковий бал, загальні коментарі про отримані документи, розповсюджені помилки;

- обговорення з адміністрацією серйозних проблем, пов'язаних з роботами студентів на предмет академічної доброчесності (плагіату);

- отримання підсумкових екзаменаційних матеріалів та відмітка їх у відповідній базі даних;

- допомога в усуненні серйозних та змістовних труднощів у студентів, спроба подолання їх разом з розробниками курсу; допомога, при необхідності, у зміні засобів передачі інформації (синхронна-онлайн або асинхронна взаємодія);

- може брати участь у розвитку (доповненні, поширенні) матеріалів курсу;

- може входити до складу оцінювальної (екзаменаційної) комісії в залежності від відповідальності за курс.

Висновки. Таким чином, тьютор дистанційного (змішаного) навчання в українських реаліях – це новий тип викладача, підготовка якого має відбуватися за окремими магістерськими програмами, або шляхом докорінної перепідготовки викладачів, педагогів, не зважаючи на гендерні та вікові відмінності. Це також, – окремі вимоги до психо-фізіологічних характеристик особистості викладача-тьютора, враховуючи, що дистанціювання в спілкуванні,

віртуалізація та цифровізація освітнього процесу передбачає специфічне світосприймання та світосприйняття.

Список використаних джерел

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII (з останніми змінами, внесеними згідно із Законом [№ 3724-IX від 22.05.2024](#)). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/conv#n131> (дата звернення: 29.05.2024).
2. Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи. Порадник. З досвіду роботи освітян міста Києва: навч.-метод. посіб./ Упоряд.: Воротникова І.П., Чайковська Н.В. Київ : ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 456 с. Україна – Learning Nation / Український інститут майбутнього. 2018. URL: <https://strategy.uifuture.org/ukraine-learning-nation.html> (дата звернення: 29.05.2024).
3. Тьютор дистанційного та змішаного навчання: посібник / В.М. Кухаренко. Київ : Міленіум, 2019. 307 с. Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників: Постанова КМУ від 21.08.2019 № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.05.2024).
4. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти: затверджене наказом МОН 08.09.20 р. № 1115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text> (дата звернення: 29.05.2024).
5. Положення про дистанційне навчання: затверджено наказом Міністерства освіти та науки України від 25.04.2013 р. № 466 (втрата чинності від 23.04.2024 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text> (дата звернення: 29.05.2024).

6. Андрос М. Є. Модель управління розвитком інформаційно-комунікаційної компетентності керівника закладу загальної середньої освіти в умовах дистанційного навчання. *Нова педагогічна думка*. 2018. №4. С. 42 - 46.